

O‘QUVCHILARNI KASB-HUNAR TANLASHIDA OTA-ONALARNING MAS’ULIYATI HAMDA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

Ibadova Zohida Nuridinovna

Toshkent viloyati O‘rta Chirchiq tumani MMTBga qarashli 49-umumta’lim maktabi psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘quvchilarning kasb-hunar tanlash jarayonida ota-onalarning mas’uliyati va psixologik yondashuvlari tahlil qilingan. Kasb tanlashning shaxs rivojlanishidagi o‘rni, o‘smirlarning qiziqishlari, qobiliyatlari va psixologik xususiyatlarini inobatga olish zarurligi yoritilgan. Shuningdek, ota-onalarning farzand kasb tanlashiga ko‘rsatadigan ta’siri, qo‘llab-quvvatlash va to‘g‘ri yo‘naltirishning ahamiyati hamda bosim o‘tkazishning salbiy oqibatlarini ko‘rib chiqilgan. Ota-onalar uchun psixologik tavsiyalar berilib, kasb tanlash jarayonida sog‘lom oilaviy muhit yaratishning muhimligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: kasb tanlash, o‘quvchilar, ota-onalar mas’uliyati, psixologik yondashuv, qiziqish, qobiliyat, o‘smirlik davri, kasbiy yo‘naltirish, oilaviy muhit, shaxs rivojlanishi.

KIRISH

Bugungi kunda ta’lim tizimining eng muhim yo‘nalishlaridan biri o‘quvchilarni to‘g‘ri kasb-hunarga yo‘naltirish hisoblanadi. Kasb tanlash inson hayotidagi eng mas’uliyatli va hal qiluvchi qarorlardan biri bo‘lib, u shaxsning kelajakdagi hayot yo‘li, ijtimoiy mavqei va kasbiy muvaffaqiyatini belgilab beradi. Shu bois bu jarayonda nafaqat maktab, balki oila, ayniqsa ota-onalarning roli juda muhim ahamiyatga ega. O‘smirlik davri kasb tanlash jarayonining eng faol bosqichi hisoblanadi. Bu davrda o‘quvchilarda qiziqishlar shakllanadi, qobiliyatlar rivojlanadi va kelajak haqidagi tasavvurlar paydo bo‘ladi. Biroq har bir o‘smir o‘z imkoniyatlarini to‘liq anglab yetmaganligi sababli, ular ko‘pincha tashqi ta’sirga, xususan ota-onalarning fikriga tayanadilar. Shu sababli ota-onalarning kasb tanlash jarayonidagi psixologik yondashuvi juda muhimdir. Ota-onalar farzandining qiziqishlari, moyilliklari va individual psixologik xususiyatlarini to‘g‘ri tushunishi va uni qo‘llab-quvvatlashi lozim. Afsuski, ayrim hollarda ota-onalar o‘z istaklari yoki jamiyatdagi obro‘li kasblarga asoslanib, farzandiga bosim o‘tkazadilar. Bunday yondashuv esa o‘quvchida ichki norozilik, motivatsiyaning pasayishi va kelajakda kasbidan qoniqmaslik holatlariga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, ota-onaning to‘g‘ri psixologik yondashuvi farzandning o‘z qobiliyatini erkin namoyon etishiga, mustaqil qaror qabul qilishiga va kasbga nisbatan ongli munosabat shakllanishiga yordam beradi. Kasb tanlash jarayonida ota-onaning vazifasi buyruq berish emas, balki yo‘naltirish,

maslahat berish va qo‘llab-quvvatlashdan iborat bo‘lishi lozim. O‘quvchilarning kasb-hunar tanlash jarayonida ota-onalarning psixologik mas’uliyati, ularning farzandga ta’sir ko‘rsatish usullari hamda to‘g‘ri kasbiy yo‘naltirishning samarali yo‘llari yoritiladi. Shuningdek, sog‘lom oilaviy muhitda kasb tanlash jarayonini to‘g‘ri tashkil etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ham beriladi.

O‘quvchilarning kasb-hunar tanlash jarayoni murakkab psixologik jarayon bo‘lib, u shaxsning qiziqishlari, qobiliyatlari, temperament xususiyatlari hamda ijtimoiy muhit ta’siri asosida shakllanadi. Bu jarayonda ota-onalarning roli juda muhim bo‘lib, ularning psixologik yondashuvi farzandning kasbiy yo‘nalishini to‘g‘ri belgilashda hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Kasb tanlashda ota-onalar birinchi navbatda farzandning individual xususiyatlarini chuqur o‘rganishi lozim. Har bir bola o‘ziga xos qiziqish, iste’dod va psixologik imkoniyatlarga ega. Ba’zi o‘quvchilar aniq fanlarga qiziqsa, boshqalari ijodiy yoki ijtimoiy sohalarga moyil bo‘lishi mumkin. Shu sababli ota-onaning asosiy vazifasi farzandini majburlash emas, balki uning tabiiy qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirishga yordam berishdir. Ota-onalarning kasb tanlash jarayonidagi psixologik yondashuvida qo‘llab-quvvatlash muhim o‘rin tutadi. Qo‘llab-quvvatlovchi ota-ona farzandning fikrini tinglaydi, uning orzulariga hurmat bilan qaraydi va mustaqil qaror qabul qilishiga imkon yaratadi. Bunday yondashuv o‘quvchida o‘ziga ishonchni oshiradi va kasb tanlashga ongli munosabatni shakllantiradi. Aksincha, ota-onaning bosim o‘tkazishi, o‘z istagini majburan singdirishi o‘quvchida salbiy psixologik holatlar yuzaga kelishiga sabab bo‘ladi. Bu holat ichki qarama-qarshilik, motivatsiyaning pasayishi, o‘qishga qiziqishning yo‘qolishi hamda kelajak kasbidan qoniqmaslik kabi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois kasb tanlash jarayonida majburlash emas, balki hamkorlik muhimdir. Kasbga yo‘naltirishda ota-onalar psixologik bilimlarga ega bo‘lishi ham katta ahamiyatga ega. Ular kasblar olami, mehnat bozori talablari va farzandning imkoniyatlari haqida yetarli ma’lumotga ega bo‘lishi lozim. Shu bilan birga, maktab psixologi va o‘qituvchilar bilan hamkorlik qilish orqali farzandning kasbiy moyilligini aniqlash yanada samarali bo‘ladi. Shuningdek, kasb tanlash jarayonida ota-onalar uchun eng muhim psixologik tamoyillardan biri — “yo‘naltirish, lekin majburlamaslik”dir. Ota-ona maslahat berishi, tajribasi bilan bo‘lishishi mumkin, ammo yakuniy qaror farzandning o‘ziga tegishli bo‘lishi kerak. Bu esa uning mustaqil fikrlashini va mas’uliyat hissini rivojlantiradi. Kasbiy yo‘naltirishda oilaviy muhit ham katta ahamiyatga ega. Sog‘lom, ijobiy va qo‘llab-quvvatlovchi muhitda ulg‘ayayotgan o‘quvchi o‘z qobiliyatini erkin namoyon eta oladi va to‘g‘ri qaror qabul qilishga qodir bo‘ladi. Aksincha, nizoli yoki befarq oilaviy muhit kasb tanlash jarayonini murakkablashtiradi. Ota-onalarning psixologik yondashuvi o‘quvchilarning kasb tanlashida hal qiluvchi ahamiyatga ega. To‘g‘ri tashkil etilgan yo‘naltirish, qo‘llab-quvvatlash va hamkorlik asosidagi yondashuv farzandning kelajakdagi kasbiy

muvaffaqiyatini ta'minlaydi hamda uning shaxs sifatida to'liq rivojlanishiga zamin yaratadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarning kasb-hunar tanlash jarayoni ularning kelajakdagi hayot yo'li va shaxsiy muvaffaqiyatini belgilab beruvchi muhim bosqich hisoblanadi. Bu jarayon nafaqat o'quvchining shaxsiy qarori, balki ota-onalarning psixologik yondashuvi, qo'llab-quvvatlashi va to'g'ri yo'naltirishi bilan ham chambarchas bog'liqdir. Ota-onalar farzandining qiziqishlari, qobiliyatlari va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda unga kasb tanlashda yordam berishi lozim. Ularning asosiy vazifasi farzandga bosim o'tkazish emas, balki uni tinglash, maslahat berish va mustaqil qaror qabul qilishiga sharoit yaratishdan iboratdir. Chunki majburlash asosida tanlangan kasb ko'pincha kelajakda qoniqmaslik va motivatsiyaning pasayishiga olib keladi. Shuningdek, kasb tanlash jarayonida maktab psixologi va pedagoglar bilan hamkorlik qilish ham muhim ahamiyatga ega. Bu orqali o'quvchining real qobiliyatlari va moyilliklarini aniqlash, unga mos kasbiy yo'nalishni tanlash imkoniyati kengayadi. Ota-onalarning psixologik savodxonligi va to'g'ri yondashuvi o'quvchilarning ongli kasb tanlashiga, o'z qobiliyatini to'liq ro'yobga chiqarishiga hamda kelajakda muvaffaqiyatli va baxtli shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimova V.M. "Psixologiya". – Toshkent: O'zbekiston Faylasuflari Milliy jamiyati nashriyoti, 2010.
2. G'oziev E.G. "Umumiy psixologiya". – Toshkent: O'qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. "Yosh davrlari va pedagogik psixologiya". – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. "Maktab psixologiyasi asoslari". – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta'lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. "School Violence and Bullying: Global Status Report". – Paris, 2019.
7. UNICEF. "Ending Violence in Schools: A Guide for Teachers and Psychologists". – New York, 2018.
8. To'xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.